

ÖĞRENCİ HEMŞİRELER TARAFINDAN BİR HALK EĞİTİM MERKEZİNDE VERİLEN EĞİTİMİN KADINLARIN MEME KANSERİ/KENDİ KENDİNE MEME MUAYENESİNE YÖNELİK BİLGİ VE UYGULAMALARINA ETKİSİ

Zehra Gölbaşı, Zeynep Kutlar, Hacer Akdeniz

Cumhuriyet Üniversitesi, Hemşirelik Yüksekokulu, SİVAS, Türkiye

Bu araştırma IV. Ulusal Hemşirelik Öğrencileri Kongresi'nde 5-6 Mayıs 2005 poster bildiri olarak sunulmuştur.

AMAÇ: Araştırma bir halk eğitim merkezinde öğrenci hemşireler tarafından verilen eğitimin, kadınların meme kanseri-KKMM konusundaki bilgi ve uygulamalarına etkisini saptamak amacıyla yapılmıştır.

YÖNTEM: Araştırma halk eğitim merkezine devam eden kadınlardan ön test ve son testte ulaşılan 93 kadın ile yürütülmüştür. Veriler kişisel bilgi formu ve meme kanseri-KKMM bilgi testi ile toplanmıştır. Bilgi testi toplam 10 puan üzerinden değerlendirilmiştir. Eğitimden önce bilgi testi ön test olarak uygulanmıştır. Daha sonra kadınlara meme kanseri ve KKMM konusunda eğitim verilmiştir. 4 hafta sonra bilgi testi ikinci kez uygulanmış, ayrıca eğitim tekrarlanmıştır. Bu eğitimden 4 hafta sonra bilgi testi son test olarak uygulanmış ve kadınların KKMM uygulamaları değerlendirilmiştir.

BULGULAR: Kadınların ön test bilgi puan ortalaması 4.48, ikinci test bilgi puan ortalaması 5.57 ve son test bilgi puan ortalaması 7.27 olup, hem ön test-ikinci test hem de ikinci test-son test bilgi puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0.001$). Eğitim öncesinde kadınların % 4.3'ü düzenli olarak meme muayenesi yaparken, eğitimden sonra bu oran %51.6'ya yükselmiştir ($p<0.05$).

SONUÇ: Araştırma da yer alan kadınların meme kanseri-KKMM konusundaki bilgileri ve düzenli meme muayenesi yapma davranışları yetersizdir. Eğitim programı sonrasında kadınların hem bilgi düzeyleri hem de meme muayenesi yapma davranışlarında olumlu yönde önemli gelişmeler olmuştur.

THE EFFECT OF EDUCATION GIVEN BY NURSING STUDENTS ON WOMENS' KNOWLEDGE AND PRACTICE OF BREAST CANCER / BREAST SELF EXAMINATION IN A PUBLIC TRAINING CENTER

ABSTRACT

PURPOSE: This research was carried out to evaluate the effect of education given by nursing students on womens' knowledge and practice of breast cancer-breast self examination in a public training center.

METHOD: The research was conducted on 93 women who attended a public training center and reached on pretest and posttest. Data was collected by individual information form and breast cancer-BSE knowledge test. Before the education program has started, breast cancer-BSE knowledge test was applied as pre-test. Then education related to breast cancer-BSE was applied to women. Breast cancer-BSE knowledge test was applied secondly, and education was repeated. Breast cancer-BSE knowledge test was applied as post-test four weeks later than last education and it was evaluated the BSE practice of women.

RESULTS: It was found that the average point of pretest of women was 4.48, average point of second test was 5.57 and average point of posttest was 7.27. There was a statistically significant difference in between both the average point of breast cancer-BSE knowledge pretest and second test and between second test and post test ($p<0.001$). 4.3 % of women said that performed regularly BSE before education, it was elevated to 51.6 % after education ($p<0.05$). Conclusions: Knowledge and practice on breast cancer-BSE of women was insufficient. However, it was improve knowledge and practice on Breast cancer-BSE of women after education.

Giriş ve amaç

Meme kanseri, dünyada kadınlar arasında en sık görülen kanserler arasında yer almaktadır. Dünyanın çeşitli ülkelerinde meme kanseri %1-2 oranında artış göstermekte olup, her yıl yaklaşık bir milyon kadına yeni tanı konulduğu bildirilmektedir. Diğer taraftan yaşam boyunca her on kadından birinin meme kanseri olma, üçte birinin ise meme kanserinden ölme tehlikesi ile karşı karşıya olduğu tahmin edilmektedir (1, 2). Sık görülmesi, sıklığının giderek artması, erken evrelerde tedavi edilebilir olması, erken evrelerde günümüz koşullarında tanınmasının olanaklı olması, meme kan-

serinin önemini artırmaktadır. Ayrıca son yıllarda meme kanserli hastalar giderek daha teknik olarak tedavi edilmekte ve daha uzun süre yaşamaktadırlar (3).

Meme kanserinde mortaliteyi azaltmanın en güvenilir yolu erken tanı ve tedavidir. Erken tanının sağlanması ise kadınların bu konuda bilgilendirilmesi ve tarama programlarının uygulanması ile olacaktır. Kendi Kendine Meme Muayenesi (KKMM), mamografi ve klinik meme muayenesi kanserin erken tanısı için önerilen başlıca erken tanı yöntemleridir. Bu tarama programlarının amacı hiçbir

şikayeti olmayan kadınlarda memesinde herhangi bir anormallik olanlarla olmayanları ayırt etmektir (4, 5).

KKMM, basit, pahalı olmayan, ağır/zarar verici bir girişim ve herhangi bir araç kullanımını gerektirmeyen ve tehlikesiz bir uygulamadır (5). Memedeki kitlelerin %90'ının kadının kendisi tarafından saptandığı ve bunların da %25'inin kötü huylu tümör olduğu belirtilmektedir. Ancak yapılan araştırmalar kadınların meme kanserinden korunma konusunda yeterince bilgili olmadıklarını, memede bir kitle bulma ve kanser olma korkusu nedeniyle düzenli olarak KKMM yapan kadın sayısının oldukça düşük olduğunu göstermektedir (4, 6, 7). Buna karşın dünyadaki birçok tıbbi organizasyon meme kanserinin erken tanısının sağlanması için KKMM'ni tavsiye etmektedir. Amerikan Kanser Derneğinin 20 yaşın üzerindeki tüm kadınların her ay düzenli olarak KKMM yapmasını önermektedir (4).

Meme kanserine yönelik tarama programlarında hemşirenin özellikle eğitici rolü ön plandadır. Kadınların meme dokularını tanımaları için teşvik etme, sözel ve yazılı bilgi verme, meme problemlerinin çözümüne yönelik danışmanlık yapma ve tarama programları hakkında kadınları bilgilendirme bu rol kapsamında hemşirenin sorumlulukları arasında yer almaktadır (8). Halk eğitim merkezleri sağlık eğitimi için hemşirelerin her yaş grubundan sağlıklı kadına toplu olarak ulaşabilecekleri uygun mekanlardır. Aynı zamanda böylesi etkinlikler temek sağlık hizmetlerinin önemli bir ilkesi olan sektörler arası işbirliğinin gelişmesine de katkı verebilecektir.

Araştırma bir halk eğitim merkezine devam eden kadınlara öğrenici hemşireler tarafından verilen meme kanseri ve KKMM eğitiminin kadınların bilgi ve davranışları üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Yöntem ve gereçler

Bu araştırma bir halk eğitim merkezine devam eden kadınlara öğrenici hemşireler tarafından verilen meme kanseri ve KKMM eğitiminin kadınların bilgi ve davranışları üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla yarı deneysel olarak yapılmıştır. Araştırma 2004-2005 eğitim öğretim yılında Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği dersinin uygulanması sırasında bir halk eğitim merkezinde yürütülmüştür. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet gösteren Halk eğitim merkezleri; örgün eğitim sistemine hiç girmemiş, herhangi bir kademesinden ayrılmış ya da halihazırda örgün eğitimin herhangi bir kademesinde bulunan bireylere yönelik bir yaygın eğitim kurumudur. Halk eğitim merkezlerinin amacı bireylerin ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmelerini sağlamaya katkı vermektir. Bu doğrultuda merkezlerde çeşitli eğitim, öğretim, rehberlik ve uygulama etkinlikleri yürütülmektedir (El sanatları, okuma yazma, bilgisayar, kuaförlük, halk oyunları vb).

Uygulama başlatılmadan önce İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınmıştır. 2004 – 2005 eğitim öğretim yılında halk eğitim merkezi gündüz eğitim programlarına devam eden 285 kadın araştırmanın evreninin oluşturmuştur. Araştırma evreninden herhangi bir örneklem seçilmeyip tüm kadınlara ulaşılabildiği düşü-

nülmüş ancak, ön test, ikinci test ve son testle ulaşılan 93 kadın araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Araştırma öncesinde kadınlara araştırmanın amacı ile ilgili bilgi verilmiş ve sözel izinleri alınmıştır. Veriler kişisel bilgi formu ve kadınların meme kanseri-KKMM konusundaki bilgilerini ölçmek amacıyla hazırlanan çoktan seçmeli on soruluk bir bilgi testiyle toplanmıştır. Bilgi testinde meme kanserinin görülme yaşı, belirtileri, erken tanıda kullanılan yöntemler, yöntemlerin uygulanmaya başlanması gereken yaş ve yapılma sıklıkları ile ilgili sorular yer almıştır. Bilgi testi toplam 10 puan üzerinden değerlendirilmiştir. Kadınların doğru yanıtladıkları her biri için 1 puan, yanlış yanıtladıkları yada boş bıraktıkları her bir soru için 0 puan verilmiştir.

Eğitimden önce bilgi testi ön test olarak uygulanmıştır, daha sonra kadınlara meme kanseri ve KKMM konusunda eğitim verilmiştir. Eğitimler kadınların halk eğitim merkezinde kurs aldıkları sınıflarda öğrenci hemşireler tarafından yürütülmüştür. Bu sınıflar genellikle 15-20 kişiden oluşmaktadır. 4 hafta sonra bilgi testi ikinci kez uygulanmış ve eğitim tekrarlanmıştır. Bu eğitimden 4 hafta sonra bilgi testi son test olarak uygulanmış ve kadınların KKMM yapıp yapmadıkları değerlendirilmiştir. Eğitimde görev alacak öğrenci hemşireler eğitim öncesinde eğitimin amacı, içeriği, kullanılacak materyaller ve süresi konusunda bilgilendirilmiştir. Eğitim sırasında yazılı ve görsel materyaller ve meme maketi kullanılmıştır. Eğitim her sınıfta farklı saatlerde sunulduğu için tüm eğitim oturumları danışman öğretim üyesi tarafından izlenmiştir. Veriler bilgisayarda frekans dağılımı, Mc Nemar, Mann Withney U Testi, Kruskal Wallis varyans analizi, Wilcoxon eşleştirilmiş iki örnek testi ve korelasyon analizi ile değerlendirilmiştir.

Bulgular ve tartışma

Araştırma kapsamında yer alan kadınların yaş ortalaması 24.29 ± 7.03 olup, %66.7'si 25 yaş ve altı yaş grubunda ve %77.4'ü bekarlıdır. Kadınların %41.9'u lise, %26.9'u ortaokul ve % 23.7'si ise ilkokul mezunudur.

Tabloda 1'de kadınların meme kanseri / KKMM bilgi puan ortalamasının 4.48 ± 1.67 olduğu görülmektedir. Ayrıca kadınların yarıdan fazlasının (%62.4) bilgi puanının 3-5 puan aralığında yer aldığı ve kadınlardan hiç birinin 9-10 puan almadığı dikkati çekmektedir. Kadınların son bir yıl içindeki KKMM yapma durumları incelendiğinde yalnızca % 4.3 kadının düzenli olarak yaptığı (her ay) yarıdan fazlasının (%63.4) ise son bir yıl içinde hiç KKMM yapmadığı belirlenmiştir.

Çinli kadınlar arasında yapılan bir çalışmada kadınların % 16'sinin son bir yıldır her ay KKMM yaptığı bulunmuştur (9). Klug tarafından 25-75 yaş grubundaki Alman kadınlar üzerinde yapılan çalışmada ise kadınların %43.1'inin aylık KKMM yaptığı bulunmuştur (10). Harris ve arkadaşları (11) tarafından Amerika'da yapılan bir çalışmada da kadınların %40.8'inin son bir yıl içinde en az 9 kez KKMM yaptığı belirlenmiştir. Kore'de 35-65 yaş grubundaki kadınlar arasında yapılan bir çalışmada kadınların düzenli olarak meme muayenesi yapma sıklığının %25.3 olduğu belirlenmiştir

Tablo 1. Kadınların meme kanseri-KKMM bilgi puanları ve KKMM yapma durumlarına göre dağılımı

Meme kanseri-KKMM bilgi puanı	Sayı	%
0-2 puan	11	11.8
3-5 puan	58	62.4
6-8 puan	24	25.8
9-10 puan	-	-
Bilgi puan ortalaması: 4.48 ±1.67		
KKMM yapma durumu		
Düzenli olarak yapan	4	4.3
Ara sıra yapan	30	32.3
Yapmayan	59	63.4
Toplam	93	100.0

Tablo 2. Kadınların Bazı özelliklerine göre meme kanseri-KKMM bilgi puan ortalamaları

Özellik	Meme kanseri/KKMM ön test bilgi puan ortalaması			Test
	X	±	SD	
Yaş				
25 yaş ve altı	4.18	±	1.56	z=2.39 p=0.017
26 yaş ve üzeri	5.10	±	1.72	
Medeni durum				
Evli	4.76	±	1.97	z=0.75 p=0.449
Bekar	4.40	±	1.57	
Öğrenim durumu				
İlkokul	4.41	±	1.68	KW= 5.20 p=0.074
Ortaokul	3.88	±	1.62	
Lise ve üzeri	4.85	±	1.62	
Meme muayenesi yapma durumu				
Yapan	4.91	±	1.50	z= 1.84 p=0.065
Yapmayan	4.24	±	1.72	

Aynı araştırmada kadınların meme kanseri ile ilgili bilgi düzeylerinin de düşük olduğu vurgulanmaktadır (12). Kadınların düzenli olarak KKMM yapma davranışlarının yurt dışında yapılan diğer çalışmalarla karşılaştırıldığında oldukça düşük olduğu söylenebilir. Bu durumun; örneklem grubunun sayısal olarak küçük olması ve sağlık davranışları ile ilgili kültürel farklılıklar ile ilişkili olabileceği söylenebilir.

Ülkemizde Öztürk ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmanın sonuçları ise kadınların %19.0'nun aylık KKMM yaptığını göstermektedir (13). Çevik ve arkadaşları tarafından Afyon'da yapılan bir sonuçları da kadınların meme kanserine ilişkin bilgilerinin yetersiz

ve KKMM yapma uygulamalarının eksik olduğunu vurgulamaktadır (14).

Bu araştırmada kadınların KKMM yapma davranışlarının ülkemizde yapılan diğer bazı çalışmalardan daha düşük bulunması araştırma grubunun yaş ortalamasının genç olması nedeniyle kendilerini meme kanseri açısından riskte görmemeleri olabilir.

Kadınların bazı özelliklerine göre meme kanseri-KKMM ön test bilgi puan ortalamaları incelendiğinde, kadınların öğrenim ve medeni durumlarına göre ön test bilgi puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı ($p>0.05$), ancak 26 ve üzeri yaş grubunda bulunan kadınların ön test bilgi puan ortalamasının 25 ve altı yaş grubunda bulunan kadınlara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır ($p<0.05$) (Tablo 2). Yapılan korelasyon analizi de yaş ile KKMM bilgisi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu ($r= 0.29$, $p=0.004$), yaş arttıkça kadınların bilgi düzeylerinin yükseldiğini göstermiştir. Literatürde yaşla birlikte meme kanseri riskinin önemli ölçüde arttığı belirtilmektedir. Bu nedenle ileri yaş grubundaki kadınların kendisinin risk altında olduğunu düşünmesinden dolayı konuya ilgisinin artmış olacağı söylenebilir. Nitekim Sadler ve arkadaşları tarafından yapılan bir çalışmada düzenli olarak meme muayenesi yapan kadınların yüzdesi 20-29 yaş grubunda %21.8 iken, 50 yaş ve üzeri grupta %46.9 olduğu bulunmuştur (15).

Çalışmamızda elde edilen sonuca benzer şekilde Öztürk ve arkadaşlarının yaptığı bir çalışmada da eğitimin kadınların KKMM'ne ilişkin bilgi düzeyleri üzerinde etkili bir faktör olmadığı ancak, çalışan kadınların bilgi düzeylerinin çalışmayanlara göre oldukça yüksek olduğu bulunmuştur (16). Araştırmamız bir halk eğitim merkezine devam eden kadınlar arasında yapıldığı ve kadınların tamamına yakını çalışmadığı için, çalışma durumu bir değişken olarak incelenmemiştir.

Araştırmada KKMM muayenesi yapan kadınların bilgi puan ortalamalarının (4.91 ± 1.50) yapmayanlara göre (4.24 ± 1.72) yüksek olduğu ancak aradaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunmadığı belirlenmiştir ($p>0.05$) (Tablo 2). Yapılan başka bir çalışmada da kendi kendine meme muayenesi yapan kadınların meme kanseri ile ilgili bilgi puanlarının yapmayanlardan anlamlı ölçüde yüksek olduğu bildirilmektedir (12).

Tablo 3'te kadınların meme kanseri-KKMM ön test, ikinci test ve son test bilgi puan ortalamaları verilmiştir. Tabloya göre kadınların eğitimden sonra değerlendirilen ikinci test bilgi puan ortalamasının (5.57 ± 1.91) ön teste göre (4.48 ± 1.67) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur ($p<0.001$). Ayrıca eğitimin tekrardan sonra değerlendirilen son test bilgi puan ortalamasının (7.27 ± 2.13) da ikinci teste göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır ($p<0.001$).

Yapılan istatistiksel değerlendirmede ön test ve ikinci test arasında ortalama 1.08 ± 2.05 ve ikinci test ile son test arasında ortalama

Tablo 3. Kadınların meme kanseri-KKMM ön test, ikinci test ve son test bilgi puan ortalamaları

	Minimum	Maksimum	X ± SD
Ön test bilgi puan ortalaması	1	8	4.48 ± 1.67
İkinci test bilgi puan ortalaması	1	10	5.57 ± 1.91
Sontest bilgi puan ortalaması	1	10	7.27 ± 2.13

Öntest-İkinci Test: z=4.56, p=0.000
İkinci Test-Sontest: z=5.61, p=0.000

Tablo 4. Kadınların eğitim öncesi ve sonrasında KKMM yapma durumlarına göre dağılımı

KKMM	Eğitim öncesi		Eğitim sonrası		Test
	Sayı	%	Sayı	%	
Düzenli olarak yapan	4	4.3	48	51.6	p=0.000
Ara sıra yapan	30	32.3	20	21.5	
Yapmayan	59	63.4	25	26.9	
Toplam	93	100.0	93	100.0	

1.69 ± 2.49 puanlık bir bilgi artışı meydana geldiği saptanmıştır. Ön test ve son test arasında elde edilen toplam bilgi puan fark ortalamasının ise 2.78 ± 2.16 olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar KKMM'ne yönelik kadınların bilgi düzeylerini artırmaya yönelik eğitimlerde sürekliliğin önemini göstermektedir.

Tabloda 4'te eğitim öncesinde kadınların yalnızca %4.3'ü düzenli KKMM yaparken eğitim sonrasında bu rakamın % 51.6'ya yükseldiği dikkati çekmektedir. Eğitimden sonra KKMM ara sıra yapan kadın oranı %32.3'ten %21.5'e ve KKMM yapmayan kadın oranı ise %63.4'ten %26.9'a gerilemiştir. Yapılan istatistiksel analizde kadınların eğitim öncesi ve sonrasında KKMM yapma davranışları arasında görülen farkın istatistiksel olarak ta anlamlı olduğu belirlenmiştir (p<0.001). (Tablo 4). Yapılan bir çok çalışmada da meme kanseri ve KKMM'ne yönelik eğitim programlarından sonra kadınların bilgi düzeylerinde ve KKMM yapma davranışlarında anlamlı bir artış olduğu gösterilmektedir (16-19).

KKMM, basit olması, herkes tarafından uygulanabilmesi, özel araç gerektirmemesi ve herhangi bir maliyetinin olmaması gibi nedenlerden dolayı meme kanserinin erken tanısında kullanılan önemli

bir tarama yöntemidir. KKMM meme kanserini kesin olarak tanımlayan bir yöntem olmamasına karşın, kadınların kendi bedenleri üzerindeki farkındalıklarının artması ve meme kanseri konusunda daha duyarlı olmalarını sağlaması açısından önemlidir. Diğer taraftan meme kanseri vakalarında kitlenin, çoğunlukla kadının kendisi tarafından saptandığı dikkate alındığında, 20 yaş üzerindeki her kadının düzenli olarak KKMM yapmasını sağlamaya yönelik eğitim programlarının önemi kaçınılmazdır.

Sonuç ve öneriler

Bu çalışmada kadınların meme kanseri / KKMM konusundaki bilgi düzeyinin düşük olduğu belirlenmiştir. Diğer taraftan kadınların yaşı arttıkça bilgi düzeylerinin de yükseldiği saptanmıştır. Buna göre hemşireler her yaş grubundaki kadınlara, özellikle genç yaş grubundaki kadınlara meme kanseri ve KKMM konusunda sağlık eğitim programları planlamalı ve uygulamalıdır. Ayrıca araştırma sonuçları düzenli olarak KKMM yapan kadın sayısının da oldukça düşük olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla meme kanseri / KKMM konusunda planlanacak eğitimler kadınlarda düzenli olarak KKMM yapmaya yönelik davranış değişikliği sağlamayı amaçlamalı ve sürekliliği olmalıdır.

Bu çalışmada öğrenci hemşirelerin kendi eğitimlerinin gereği olarak yaptıkları uygulama kapsamında yürüttükleri bir eğitim programı ile, kadınların hem bilgi düzeyinde hem de düzenli olarak KKMM yapma davranışlarında önemli bir artış olduğu saptanmıştır. Araştırmada kontrol grubu olmaması ve son değerlendirmelerin dört hafta sonra yapılması nedeniyle uygulamanın kısa dönemdeki etkisini gösteriyor olması araştırmanın sınırlılıkları olarak düşünülebilir. Bununla birlikte öğrenci hemşireler tarafından yürütülen programın kadınların meme kanseri / KKMM konusundaki bilgi ve davranışları üzerinde kısa dönemde etkili olduğu söylenebilir. Bu sonuca göre halk eğitim merkezleri gibi sağlıklı kadınlara toplu olarak ulaşma imkanı sağlayan ortamların kadın sağlığını koruma ve geliştirmeye yönelik bu ve buna benzer sağlık eğitimi aktiviteleri için bir fırsat olarak değerlendirilmesi önerilir.

Araştırmada kadınların meme kanseri / KKMM bilgi ve davranışlarına ilişkin son değerlendirme eğitimden 2 ay sonra yapılmıştır. İkinci eğitimden sonra kadınların bilgi düzeylerinde anlamlı bir artış olması, eğitimlerdeki sürekliliğin önemini göstermesi açısından önemlidir. Diğer taraftan eğitimden iki ay sonra düzenli olarak KKMM yaptığını söyleyen kadınlarda bu davranışın devam edeceğinden emin olunamaz. Eğitimle kazanılan davranışın kalıcı olup olmadığını değerlendirmek ve gerektiğinde eğitim ve danışmanlık yapmak için uzun süreli izlem çalışmalarına gereksinim duyulmaktadır.

Kaynaklar

1. Darendeliler E, Ağaoğlu FY. Meme Kanserinin Epidemiyolojisi ve Etiyolojisi. İçinde :Meme Kanseri (Ed: Topuz E, Aydınler A, Dinçer M) İstanbul, Nobel Tıp Kitabevleri, 2003:13-33.
2. Vural G. Meme Kanseri. 3. Uluslar arası Üreme Sağlığı ve Aile Planlaması Kongresi. 20-23 Nisan, Ankara, 2003:78-79.
3. Aydınluğ S. Meme kanserinde erken tanı. STED 2004; 13:226-228 .
4. İçci A, Asoğlu O. Meme Kanserinin Erken Tanısında Tarama Yöntemleri. İçinde :Meme Kanseri (Ed: Topuz E, Aydınler A, Dinçer M) İstanbul, Nobel Tıp Kitabevleri, 2003:113-123.
5. Nahcivan NÖ, Seçginli S. Meme kanserinde erken tanıya yönelik tutum ve davranışlar: Bir rehber olarak sağlık inanç modelinin kullanımı. Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 2003;7:33-38.
6. Günel SY, Günel Aİ. 25-55 Yaş çalışan kadınların meme kanserine yönelik davranışları. Sağlık ve Toplum 2000;10:21-24.
7. Şen S, Öztürk M, Kişioğlu AN. Isparta'da 25-65 yaş grubu kadınların meme kanserinin risk faktörleri ve belirtilerine ilişkin bilgi düzeyleri. 8. Ulusal Halk sağlığı Kongresi, 23-28 Eylül, Diyarbakır, 2002:651-653.
8. McCready T, Littlewood D and Jenkinson J. Breast self-examination and breast awareness: a literature review. Journal of Clinical Nursing 2005;14:570-578 .
9. Fung SY (1998) Factors associated with breast self examination behaviour among Chinese women in Hong Kong. Patient Education and Counseling 1998;33:233-243.
10. Klug SJ, Hetzer M, Blettner M. Screening for Breast and cervical cancer in a large German city: Participation, motivation and knowledge of risk factors. European Journal of Public Health 2005;15:70-77.
11. Haris DM, Miller JE, Davis DM. Racial differences in breast cancer screening knowledge and compliance. Journal of The National Medical Association 2003;95:693-701.
12. Lee CY, Kim HS, Ham O. Knowledge, practice and risk of breast cancer among rural women in Korea, Nursing and Health Sciences 2000;2:225-230.
13. Öztürk M, Engin VS, Kişioğlu AN. The practice of breast self examination among women at Gülistan District of Isparta. Eastern Journal Of Medicine 1999;4:47-50.
14. Çevik C, Akbulut G, Erkal S. Kadınların Kendi Kendine Meme Muayenesi Hakkındaki Bilgi Düzeylerinin Kitlenin fark edilmesine Etkisi. Hemşirelik Forumu 2005; Mart-Nisan: 44-49.
15. Sadler GR, Dhanjal SK, Shah NB, Shah RB, Ko C, Anghel M, Harshburger R. Asian Indian women: Knowledge , attitudes and behaviors toward breast cancer early detection. Public Health Nursing 2001;18:357-363.
16. Öztürk M, Engin VS, Kişioğlu AN, Yılmaz G. Effects of Education on Knowledge and Attitude of Breast Self Examination Among 25+ Years Old Women. Eastern Journal of Medicine 2000;5:13-17.
17. Parlar S, Bozkurt A, Ovayolu N. Bir ana çocuk sağlığı merkezine başvuran kadınlara verilen meme kanseri ve kendi kendine meme muayenesi ile ilgili eğitimin değerlendirilmesi. Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 2004;8:9-15.
18. Lu ZJ. Effectiveness of breast self examination nursing interventions for Taiwanese community target groups. Journal of Advanced Nursing 2001;34:163-170.
19. Ogletree RJ, Hamming B, Drolet JC, Brich DA. Knowledge and intentions of ninth-grade girls after a breast self examination program. The Journal of School Health 2004;74:365-369.

İletişim

Zehra Gölbaşı
Tel : 0 346 219 12 60
Faks: : 0 346 219 12 61
E-Posta : zehragolbasi@gmail.com